

פרי ביכורים

חידושי הלכה והגות משולחנו של מורינו הגאון רבי יצחק מאיר הגר שליט"א

רב ומו"צ דקהילת חניכי הישיבות רמת בית שמש ב'

י"ל ע"י סכון תורה ברמה רמב"ש ב' הערות ושאלות pribicurim100@gmail.com

ל.ה.ו.-פרשת כי תצא-תשע"ט

אין סומכין על הנס

כתב החינוך בפרשתינו בענין מצות מעקה [מצוה תקמו] וזה לשונו,

להסיר המכשולים והנגפים מכל משכנותינו, ועל זה נאמר [דברים כ"ב, ח'], ועשית מעקה לגגך. והענין הוא שנבנה קיר סביב הגגות וסביב הבורות והשיחין ודומיהן כדי שלא תכשל בריה ליפול בהם או מהם, ובכלל מצוה זו לבנות ולתקן כל כותל וכל גדר שיהיה קרוב לבוא תקלה ממנו, וזה שהזכיר הכתוב לגגך דבר הכתוב בהוה, ולשון ספרי [כאן], ועשית מעקה, מצות עשה.

משרשי המצוה, לפי שעם היות השם ברוך הוא משגיח בפרטי בני אדם ויודע כל מעשיהם וכל אשר יקרה להם טוב או רע בגזרתו ובמצותו לפי זכותן או חיובן, וכענין שאמרו זכרונם לברכה [חולין ז' ע"ב] אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, אף על פי כן צריך האדם לשמור עצמו מן המקרים הנהוגים בעולם, כי האל ברא עולמו ובנאו על יסודות עמודי הטבע, וגזר שיהיה האש שורפת והמים מכבין הלהבה, וכמו כן יחייב הטבע שאם תפול אבן גדולה על ראש איש שתמצץ את מוחו או אם יפול האדם מראש הגג הגבוה לארץ שימות, והוא ברוך הוא חנן גופות בני אדם ויפח באפיו נשמת חיים בעלת דעת לשמור הגוף מכל פגע ונתן שניהם הנפש וגופה בתוך גלגל היסודות והמה ינהגום ויפעלו בם פעולות. ואחר שהאל שעבד גוף האדם לטבע, כי כן חייבה חכמתו,

מצד שהוא בעל חומר, ציוהו לשמור מן המקרה, כי הטבע שהוא מסור בידו יעשה פעולתו עליו אם לא ישמר ממנו.

ואמנם יהיו קצת מבני אדם אשר המלך חפץ ביקרם לרוב חסידותם ודבקות נפשם בדרכיו ברוך הוא, המה החסידים הגדולים אשר מעולם אנשי השם כמו האבות הגדולים והקדושים והרבה מן הבנים שהיו אחריהם כמו דניאל חנניה מישאל ועזריה ודומיהם, שמסר האל הטבע בידיהם, ובתחלתם היה הטבע אדון עליהם, ובסופן לגודל התעלות נפשם נהפוך הוא שיהיו הם אדונים על הטבע, כאשר ידענו באברהם אבינו שהפילוהו בכבשן האש ולא הוזק, וארבעת החסידים הנזכרים ששמו אותם לגו אתון נורא יקידתא ושער ראשיהון לא איתחרך. ורוב בני אדם בחטאם לא זכו אל המעלה הגדולה הזאת, ועל כן תצונו התורה לשמור משכנותינו ומקומותינו לבל יקרנו מות בפשיעותינו ולא נסכן נפשותינו על סמך הנס, ואמרו זכרונם לברכה [תורת כהנים אמור פרשתא ח'] שכל הסומך על הנס אין עושין לו נס. ועל הדרך הזה תראה רוב עניני הכתובים בכל מקום, כי גם בהלחם ישראל מלחמת מצוה על פי ה' היו עורכין מלחמתן ומזיינין עצמן ועושין כל ענינם כאלו יסמכו בדרכי הטבע לגמרי, וכן ראוי לעשות לפי הענין שזכרנו, ואשר לא יחלוק על האמת מרוע לב יודה בזה. עכ"ד.

והנה כתב בעל החובות הלבבות [אהבת ה' פ"ו] וז"ל, ומי שהגיע אל המדרגה הזאת מן היראה לא יפחד ולא יירא זולת הבורא, כמו שספר אחד מן החסידים על אחד מהיראים, שמצאו ישן באחד המדברות ואמר לו: האינך ירא מן האריה, שאתה ישן במקום הזה, אמר לו: אני בוש מאלהים, שיראני ירא זולתו. ע"כ.

והנה איתא במסכת בבא בתרא דף ז: כופין אותו לבנות לעיר כו'. (ת"ר: כופין אותו לעשות לעיר דלתים ובריה:) וכו' אמר ריש לקיש: רבנן לא צריכי נטירותא, דכתיב: אספרם מחול ירבון, אספרם למאן, אילימא לצדיקים דנפישו מחלא, השתא כולהו ישראל כתיב בהו: כחול אשר על שפת הים, צדיקים עצמם מחול ירבון, אלא הכי קאמר: אספרם למעשיהם של צדיקים - מחול ירבון, וק"ו: ומה חול שמועט - מגין על הים, מעשיהם של צדיקים שהם מרובים - לא כל שכן שמגינים עליהם. כי אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה, מאי טעמא לא תימא ליה מהא: אני חומה ושדי כמגדלות, אני חומה - זו תורה, ושדי כמגדלות - אלו ת"ח? ור"ל סבר לה כדרש רבא: אני חומה - זו כנסת ישראל, ושדי כמגדלות - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ע"כ.

וכ' מרן החזון איש על מס' ב"ב בסי' ה' או' יח וז"ל, יש לעיין, הלא גם רבנן צריכים לנהוג מנהג עולם ולא לסמוך על הנס, כדאמרו בברכות לה: הנהג בהם מנהג ד"א ובשבת לב. אל יעמוד אדם במקום סכנה ובחולין קה: אילו אבא הוי סייר נכסי וכו' ואפשר דבעיר דכולהו רבנן, כופין זא"ז לבנות חומה. אבל בעיר שדרין בה בני אדם ויש ביניהם רבנן, מטילין את החומה על המון העם, ופוטרין את החכמים כמו שפטורין מן המס, שהתורה פטרתן כיון שאינם משתדלים על השגת הממון בשביל עסקם בתורה, אין ליטול מהם ממונם בשביל מס, וה"נ מצאו חכמים שאין ליטול מהם לנטירותא ואחרי שבאמת תורתן מגינה עליהן, ואינם נתונים תחת מקרי הטבע כשאר בני אדם, כי השגחתו יתב' הוא לפי מידת הבטחון שאדם משליך יהבו על בוראו יתב', והלכך ראוי ת"ח לפוטרו מנטירותא ולהטיל את החומה על שאר בני העיר, ואפשר לפי"ז דגם רבנן כופין את שאר בני העיר לבנות חומה. וכו' עכ"ד.

והנה בירושלמי יומא פ"א ה"ד מבואר שאין לסמוך על הנס וילפינן מלא תנסון, וא"כ כיצד מצינו שהיו חכמים שסמכו על הנס, וכן משמע בבלי תענית ט. ואכן המהרש"א במס' ברכות לג. מקשה על מה שר' חנינא בן דוסא הניח רגלו במקום ערוך ונשאר בצ"ע.

ובס' משאת המלך סי' נא מחלק בין קיר נטוי ושאר סכנות ברורות שאסור לצדיק להכנס אליהם כי הם נגד טבעו של עולם לבין חיה רעה שהפחד ממנה הוא רק למי שאין בו יראת ה' אבל ירא ה' מטיל אימתו על כל הברואים שתחתיו ואין לו מה לפחד מחיה רעה. ויעויי' בטור חו"מ סי' תרפ שבמקום שהסכנה רחוקה י"ל שומר פתאים ה'. מ"מ בודאי שבמקום דכו של עולם מצווה האדם ללכת לפי טבעו ולברוח ולהרחיק מהסכנה ולא לרמות את עצמו כמי שבוטח ומאמין ואינו כן. ואכן בס' חשוקי חמד על בבא מציעא דף קח. כ' בשם הגריש"א זצ"ל כי קודם שיש גנבים בעיר ת"ח פטורים מהשתתפות בשמירה אך כאשר כבר יש גניבה בעיר חייבים להשתתף בהוצאות השמירה גם תלמידי חכמים דכל מה שת"ח פטורים, היינו כשעדיין לא באה מכת הגניבות, שאז תורתם תגן שלא יפגעו, אבל כשהמכה החלה, והגנבים השתלטו על המקום ומכירים כל מבואותיו, אין סומכין על הנס וחייבים להשתתף. כי כעת דרכו של טבע העולם הוא שיש גניבות ויש להזהר מכך. ומסתבר גם שאם לא הגינה זכותם על העיר הרי שאחריותם על העיר היא שוה בשוה.

מאמר לחדש אלול

בספר אגרא דכלה כ' ולקחתי אתכם לי לעם ר"ת אלול לרמז שה' לוקח אותנו אליו לעם בחדש זה על ידי התשובה.

ואיתא בסה"ק, דמזלו של חודש אלול הוא - בתולה. על שם הפסוק בירמיהו לא, "שובי בתולת ישראל, שובי אל עריך אלה". כאשר עם ישראל חוטא, הוא נמשל לאשה הסוטה תחת בעלה. אולם כאשר הוא עושה תשובה שלימה, הקב"ה מוחק לו את העוון כליל, ואז הם בבחינת "בתולה" - יוצרים קשר חדש עם הקב"ה, נקיים ומטוהרים מכל חטא, כאילו מעולם לא חטאו.

ויש מקום להוסיף שבתולה היינו אשה או קרקע שלא נעבדה מעולם, חדשה, ועבודת אלול הוא להכין עצמו להתחדשות הבריאה כמי שלא התחיל לעשות כלום לבוראו, על פי האר"י הק' כמובא בשער הכוונות סוד כוונת אלול הוא על פי הפסוק הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה, וזה ידוע שבים אין דרך ואין סימני דרך, וזוהי ההתחדשות ויצירת דרך במקום שאין בו דרך, והיינו להתחיל את הכל מחדש ולהתחדש כל העת ביתר שאת ועוז בכל הענינים הרוחניים.

ויתכן לבאר דזהו הרמז בציווי על הכהן גדול, והוא אשה בבתוליה יקח, והיינו שהוא העומד לעבוד את ה' ולשרתו, הוא מצווה יותר מכל על ההתחדשות בכל דבר וענין.

בספר לקט יושר, מנהגי התרומת הדשן כתב, בסעי' טז, והיה מנהגו בימי אלול לומר ברוך שאמר כשלושת רבעי שעה. ובסעי' ד כתב, וזכרוני שאמר פעם לבחורים מדוע אתם הולכים מבית המדרש קודם קריאת השמע אפילו שהיו הולכים ללמוד, כי הגאון היה מנגן מר"ח אלול עד אחר יום כיפור את ברוך שאמר כמעט שעה אחת. עכ"ל.

בינה נא זאת.

מפניני הפרשה

זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים וכן בזכירת עמלק כתיב בדרך בצאתכם ממצרים.

ויל"ע מה בא הכתוב ללמדינו במילים אלו "בדרך בצאתכם ממצרים".

ונראה דמבואר לפי דברי הספרי, בדרך-בטירופכם, בצאתכם ממצרים- בגאולתכם. ונראה דדבר זה שייך גם בלשון הרע וגם במחיית עמלק.

בלשון הרע, גם כמרים שהיתה באחווה ודאגה ומסירות לאחיה מ"מ נענשה על אי זהירות יתירה בלה"ר, וזהו בגאולתכם דהיינו בזמן מנוחה ושלוה, וגם בטירופכם, היינו כשאר המחלוקת בוערת יש להזהר עד מאד בלשה"ר.

וגם מלחמת עמלק, גם בהניח ה"א מכל אויבך היינו זמן גאולתכם, אל תאמר עתה רגוע ואין שום בעיה, אלא יש ויש מלחמה עם עמלק בכל עת, וגם בעת טירופכם, היינו זמן מלחה עם שאר עמים אל תשכח ששורש הרע היא עמלק.

ונראה עוד לבאר דהנה בסוף פרשת שמיני כי אני ה' המעלכם מארץ מצרים ופי' רש"י לפי הגמ' בב"מ סא: תנא דבי רבי ישמעאל אלמא לא העלתי את בני ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים כשאר אומו דיים ומעליותא היא לגבייהו וזהו לשון המעלה. עכ"ל. והרי כל דבר שיש להזהר בו כמו לשון הרע שנראה לבני אדם כהיתר ופחות משרצים אך לא כן אלא כל איסור שאפשר להכשל בו ישלהזהר בו כשרצים כי על מנת כן העלנו ה' ממצרים ולכן זהו בדרך בצאתכם ממצרים שתזכרו בכל דבר מדוע יצאתם ממצרים על מנת לעלות ולא לירד ואלו האיסורים יורידו אתכם ומכך הזהרו והשמרו.